

УДК
94(497.11)''1900/1918''(093.3)
(049.3)

DOI: <https://doi.org/10.22182/ni.3332018.13>

Сања Шуљагић

*Институт за политичке
студије, Београд*

**Војислав Шикопарија Сењања српског официра (1900 – 1918),
Завод за уџбенике,
Београд, 2016., 573 стр.**

На крају 2018. године, када се навршава сто година од завршетка Првог светског рата, потребно је да се широј јавности приближи један од најдрагоценијих аутентичних српских и светских докумената који се односе на Први светски

рат, а то је друго издање књиге под називом Сењања српског официра (1900 – 1918) Војислава Шикопарије, српског официра и учесника Првог и Другог Балканског рата и Првог светског рата и касније у мирнодопском времену академског вајара, објављене у библиотеци Два столећа Завода за уџбенике из Београда. У Сењањима српског официра (1900 – 1918) Војислава Шикопарије описан је не само Први светски рат, него и други значајни догађаји из српске и светске историје који су се дешавали између 1900. и 1918. године, на основу дневника који је Војислав Шикопарија писао од периода после Другог светског рата па све до своје смрти 1966. године. Први краћи део сењања која се односе на период његовог детињства и школовања Војислав Шикопарија је писао у првом лицу једнине као Војислав, а у остатку књиге је своје доживљаје описао у трећем лицу једнине као официр под именом Милорад, док су остала имена људи које је спомињао у својим сењањима аутентична и односе се у великом броју на српске официре и војнике, уз многе ознаке у фус-нотама где и у којим биткама су они касније погинули у току Првог светског рата.

Ово аутобиографско дело Војислава Шикопарије Завод за уџбенике у Београду је успео да објави након што су потомци Војислава Шикопарије успели да сакупе странице његовог

рукописа од Канаде до Србије, и након тога уз помоћ Душана Татића, Александра Бачкалова, уредника Небојше Јовановића и рецензента Косте Николића и Дејана Радојчића и особља Завода за уџбенике успели да припреме тај рукопис за објављивање, задржавајући његову аутентичност и додајући му у прилогу на крају књиге копије личних докумената и фотографије Војислава Шикопарије као официра и породичног човека и неколико одговарајућих нацрта географских мапа који се односе на одређене описане догађаје и периоде у тексту. На тај начин Завод за уџбенике је успео да сачува за садашњу и будуће генерације читалаца једно изузетно значајно аутобиографско дело, које по свом историјском значају и начину на који је написано заслужује да буде уврштено у званичан образовни програм средњих школа и факултета друштвених наука у Србији. Шикопаријина Сећања српског официра 1900 – 1918 не само да су штиво написано живописно, духовито, дирљиво и повремено брутално, војнички, без улепшавања стварности, него је због аутентичног ауторовог сведочења геоморфолошких, етнографских и антрополошких карактеристика подручја у којима је боравио, историјске и геополитичке позадине догађаја у којима је учествовао, и психо-

социјалних и психо-патолошких карактеристика људи које је сусретао и услова у којима су те карактеристике формиране и испољене, оно ризница знања за сваког српског историчара, војника, политиколога, етнолога, антрополога или књижевника садашње и будуће генерације. Тако захваљујући забележеном сведочењу Војислава Шикопарије на страницама ове књиге, филмски снимци и фотографије из Балканских ратова и Првог светског рата Самсона Чернова, Арчибалда Рајса, Андра Поповића, Риста Шукловића, Риста Марјановића и других фотографа, криминолога и камермана, на којима су приказани српски војници испред манастира Ђурђеви стубови у Рашкој у време Балканских ратова, директни војни окршаји, убиства ненаоружаних српских сељака и ратних заробљеника, последице епидемија колере, маларије, тифуса и тифусних ваши или изгладнели и исцрпљени српски народ и војници у збегу преко црногорских и албанских планина и на обалама Албаније и грчких острва, добијају своје додатно значење и објашњење „из прве руке“ у редовима које је исписао Војислав Шикопарија као очевидца и непосредан учесник тих догађаја. Читаоци у Шикопаријним сећањима имају прилике да сазнају разне непознате детаље о стварним личностима и догађајима из

српске историје – о уласку српске војске на Косово и Метохију под водством генерала Божидара Јанковића; о чесми са водом коју је као своју задужбину десет година пред Битку на Косову подигао Југ Богдан са својих девет синова у близини манастира Троноша, у чијој манастирској порти су након Колубарске битке 1914. године били покопани погинули Шикопаријин старији брат Душан и његова два саборца официра; о томе како је један српски војник прво пољубио у руку свог остарелог оца сељака када га је овај посетио у његовом војном логору, а затим се поздравио и причао са њим; о одлуци албанског Есад-паше да отвори магацине са храном у Драчу интендантури српске војске након њиховог преласка преко црногорских и албанских планина и мочвара обала Албаније и како је затим официр Шикопарија на лицу места направио фуруну за печење хлеба и делио испечен хлеб војницима из свог пука на Божић 1915. године; о око сто хиљада лешева српског народа и војника за које Шикопарија спомиње да су остали на путу од Пећи и Призрена преко Подгорице, Скадра и Андријевице до луке Валона у Албанији; о томе како је Шикопарија добио дозволу у штабу Црвене армије за евакуисање српског добровољачког батаљона из Русије у периоду избијања

Октобарске револуције, или о томе како је на њиховом путу возом кћерка краља Петра Првог Јелена, удовица руског великог кнеза Ивана Константиновича Романова убијеног у Сибиру, успела да искочи из воза који је улазио у станицу из супротног правца и преда им цедуљу са молбом српском посланику Спалајковићу у Вологди да избави њу и децу из заробљеништва бољшевичке владе, што је посланик Спалајковић касније интервенцијом код Лава Троцког и успео да учини.

У предговору Сећања српског официра 1900 - 1918 сазнајемо, иако у самом тексту сећања аутор не пише о томе, да се Шикопарија, официр добитник четрнаест ратних српских и светских одликовања, након Првог светског рата школовао на студијама уметности у Минхену и Паризу, да је током тридесетих година двадесетог века радио као јавни бележник; да је током Другог светског рата био заробљен и одведен у Логор за официре у Варбургу и Нирнбергу, и да је након завршетка Другог светског рата рата, изгубивши дупле ратне године за пензију, радио као уметник, правио школска учила и био један од оснивача Музеја мулажа (воштаних учила која приказу кожно болести, оштећења и повреде) и Београду, преминувши 1966. године у Боки которској, где је и сахрањен.

У првом делу својих сећања Војислав Шикопарија, рођен у Мостару 1890. године, описује како се његова породица 1901. године доселила из Војводине, тадашње Аустроугарске, у Србију, на иницијативу његовог старијег брата Душана, прво у село Крчмар у брдима између Ваљевске и Ужичке нахије, а затим у село Скела на реци Сави код Обреновца, где је његов отац радио као сеоски учитељ. Војислав Шикопарија описује како су у оба та краја чланови његове породице склопили изузетно складне односе са сељанима и, слично војводи Живојину Мишићу у његовом аутобиографском делу Моје успомене, сликовито и занесено описује своје детињство на селу и идиличан однос међу породицама сељака у тадашњој Краљевини Србији. Како се види из првог поглавља Шикопаријиних сећања у којима он описује српска села у периоду пред избијање Балканских ратова и Први светски рат, ти складни породични и комшијски односи су још увек били одраз хармоничног живота српских сеоских и породичних задруга из протеклих векова, упркос почетку распада таквог друштва „општег братства и солидарности“, како су европски хроничари описивали Србију у деветнаестом веку, након уношења Аустријског и Наполеоновог француског

законодавства у Србију током деветнаестог века. Из села Скела на реци Сави Војислав Шикопарија је отишао на школовање у Кијевски кадетски корпус и Александровско војно училиште у Москви и током тог школовања показивао је склоност ка уметности, поготово склоност према прављењу уметничких скулптура од различитих материјала, чак и од теста, у паузама између обиласка локалних цркви, музеја, галерија и споменика у свом слободном времену у градовима у којима је боравио. Касније у току Првог светског рата, када је као капетан друге класе у Првој српској добровољачкој дивизији на фронту код Добруце у Румунији био рањен шрапнелом у стомак, Шикопарија је одлучио да ће се бавити уметношћу ако преживи ту тешку повреду, што је заиста и урадио по завршетку рата. У болници у Добруци у којој је био стационаран као тешки рањеник упознао је медицинску сестру Лидију из једног шкотског добровољачког друштва медицинских сестара, оженио је, и касније, пензионисавши се у чину мајора, завршио студије уметности у Минхену и Паризу. Када се као породичан човек и академски вајар вратио у Београд, урадио је многа уметничка дела, међу којима и девет фасадних фигура за позориште Мањез у Београду, касније названо Југословенско драмско позориште. Раније у

младости, за време свог војног школовања у Русији, Војислав Шикопарија је као запажен студент добио понуду да настави каријери у руској војсци, али је он то одбио, јер се надао да ће по повратку у Србију бар две године провести као официр српске војске, што је, према његовом сведочењу, у ондашње време било сматрано за највећу част у српском друштву, уз наду да ће евентуално касније да настави своје школовање на Академији уметности у Петровграду у Русији. Међутим, повратак у Србију и почетак активне војне службе двадесетдвогодишњег Војислава Шикопарије подударио се са изузетно драматичним и трагичним догађајима по Србију – избијањем Првог и Другог Балканског рата, а затим, док се ратом изнурена Србија још увек није ни опоравила од тих ратова, објавом рата Аустроугарске монархије Србији и нападом Аустроугарске са Бугарском из неколико смерова на Србију током 1914. године. Тако је официр Шикопарија, у узрасту од своје двадесет и друге до двадесет и осме године, командовао српским војним јединицама у Првом и Другом балканском рату и у Првом светском рату, укључујући командовање војском током преласка Албанских планина до доласка на острво Крф, а затим и командовање једном српском добровољачком војном

јединицом на фронту у Румунији и једним заосталим српским добровољачким батаљоном у Одеси у периоду када је избила Октобарска револуција у Русији. Ове изузетно драматичне и трагичне доживљаје Шикопарија је описао живописно и са истанчаним смислом за детаље, користећи се често формом цитирања дијалога и групног разговора учесника у догађајима које је описивао, као и својим коментарисањем историјске и геополитичке позадине догађаја у којима је учествовао. Широко образовање и интересовања Војислава Шикопарије уочавају се на појединим местима његових Сећања у којима он критички анализира Толстојев Рат и мир, диви се старинској икони Иверске Пресвете Богородице и делима сликара Рјепина и вајара Антокољског, учи персијског принца Наср-един-доул-хана принца Каџара делима Љермонтова и других руских класика, у слободно време слика и израђује скулптуре, гледа познате представе и опере по руским позориштима и оперским кућама, психолошки успешно анализира људе око себе и течно комуницира са њима на неколико страних језика и успешно антиципира последице својих поступака и преузима одговорност за себе и људе око себе у најтежим тренуцима на бојном пољу и изван њега. Неки од најзанимљивијих редова у

Сећањима официра Војислава Шикопарије односе се на његова лична размишљања о људима и земљама које је видео; на одушевљење које је наступило у српском народу када је тадашња српска војска ослободила Косово и Метохију; на пријатељство које је владало између њега и његових сабораца; на његово пријатељство са локалним бербериним Сулејманом из Сјенице; на драматично повлачење српског народа и војске из Пећи и Призрена преко Подгорице, Скадра и Валоне према острву Крф, као и на начин на који је Шикопарија помогао једном српском добровољачком батаљону, заосталом у Одеси да прикупи болеснике, рањене и заостале војнике, да се евакуише из Одесе када је избила Октобарска револуција у Руском царству. Уз то, Шикопарија у својим записима не пропушта да, уз објашњавање узрока и последица ратова у којима је учествовао, искрено ожали своје и туђе војнике који су на својим личним примерима осетили суровост и бесмисленост ратова у којима су учествовали. Посебно је дирљив Шикопаријин опис „марша смрти“ српског народа од Скадра и Драча према луци Валона по блату и рекама на обали Албаније, када су људи масовно умирали од глади и исцрпљености, и тренутак када су након наредбе италијанских војника код реке Самена испред албанске луке Фијера да им

српски војници предају оружје они одбили да то ураде, спремни и на борбу са њима у том тренутку, и затим наставили свој пут према лукама Фијера и Валона, одакле су преживели међу њима били укрцани на грчко острво Крф.

Књига Сећања српског официра 1900 – 1918 интересантна је за читаоце различитог профила – за читаоца који жели да се мало детаљније информише о догађајима из Балканских ратова и Првог светског рата о којима је до тада читао само у уџбеницима, белетристици и средствима јавног информисања; за неког професионалног историчара, политиколога или етнолога који жели да проучи какву храну су јели, какве књиге читали и како су проводили своје слободно време војници и цивили тог времена; као и за човека који жели „из прве руке“ да провери каква је била генерација српских војника под водством војвода Радомира Путника, Петра Бојовића, Живојина Мишића и Степе Степановића и официра као што је био Војислав Шикопарија. Како показују Шикопаријина књига Сећања српског официра 1900 – 1918, та генерација српских официра и војника заиста јесте била достојна ореола славе у српској историји, јер су, осим не предвидљивих и интелегентних потеза које су у области ратне вештине правили

на бојном пољу у пресудним тренуцима у току Балканских ратова и Првог светског рата, показивали и достојанствен и хуман однос према обичном народу свих вера и нација и заробљеним противничким војницима и страним војним представницима и дипломатама читаво време трајања колективне трауме коју је проживљавао српски народ у том периоду.

На крају, постоје две ствари које након читања овог значајног аутобиографског дела Војислава Шикопарије морају да натерају читаоце савремене генерације да се замисле – прва је неминовност упоређивања сличности и разлика геополитичке ситуације у којој се налазила Србија у периоду Балканских ратова и Првог светског ратова и у којима се налази данас, а друга је неминовност успоређивања српског народа и његовог вредносног система у тадашњем и садашњем времену. То упоређивање се намеће поготово када се узму у обзир висок степен зрелости и психичке и физичке припремљености тадашњих

двадесетдвогодишњака да предузму одговорност у кризним тренуцима и својим одлукама спасу животе хиљада људи у свом окружењу, и данашњих двадесетдвогодишњака у Србији, који нису ништа мање зрели и талентовани од својих сународника вршњака из периода

од пре сто година, али им савремени систем образовања, јавног информисања, привреде и организације јавног живота са једне стране у великој мери приказује свет светског и домаћег лажног сјаја, лажних вредности и дискутабилно усмерених и интерпретираних информација, а с друге стране им нуди врло мало охрабрења и подршке да у својим локалним срединама испоље зрелост и способност доношења одлука којима могу да помогну себи и људима око себе у својој околини. Због тога је аутобиографско дело Војислава Шикорије Сећања српског официра 1900 – 1918 драгоцену у вишеслојности свог завештања - и као опомена садашњој и будућим генерацијама српске омладине и других читалаца овог дела да преиспитују вредносне системе у друштву у којем живе, и као евентуална препорука генерацијама српских средњошколаца и студената и њихових родитеља и наставника да успоставе традицију посета споменицима, гробљима, музејима и осталим значајним местима везаним за Први светски рат у Србији, Црној Гори, Албанији, Грчкој и Румунији и другим државама у којима се она налазе, на којима ће моћи да се на одговарајући начин подсети и захвале својим часним прецима сународницима из Првог светског рата, као што је био и аутор овог дела официр и уметник Војислав Шикопарија.